

ÂŞIK PAŞAZÂDE’NİN *TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMÂN* ADLI ESERİNE GÖRE TÜRKLERDE YER ADI VERME GELENEĞİ

*Elif DULGER**

ÖZET

Yer adları araştırması dilbilimin önemli bir kolunu teşkil etmektedir. Yer adları bilimi (Toponymy) adı verilen bu bilim, tarih, folklor ve coğrafya gibi bilimlere yardımcı olmaktadır. Yer adları iskân tarihi açısından tarihçiler ve dilciler için bir kılavuzdur.

Bugün üzerinde yaşadığımız Anadolu coğrafyasında pek çok millet egemen olmuştur. Buraya en son egemen olan devletler, yerleşim yerlerine kendilerince yeni adlar vermeye başlamışlardır. Kimi zaman yörenin eski adını kendi diyalektlerine uydurmuşlar kimi zaman da buralara yeni adlar vermişlerdir.

Anadolu coğrafyasının en son hâkimi olan Türkler de çeşitli yöreleri yeniden adlandırmışlardır. Anadolu Selçuklu Devleti’nin kurulmasıyla birlikte, iktisadi, coğrafi, askerî ve siyasi nedenlerden dolayı anayurtları Orta Asya’dan kabileler hâlinde, Anadolu’ya göçen Oğuz boyları yerleştikleri bölgelere kendilerine has adlar vermeye başlamışlardır.

Anadolu coğrafyasına Türklerin verdiği adları incelemek noktasında başvurulması gereken en önemli eserler, dönemin tarihini anlatan tarihî kaynaklardır. Bu kaynakların en önemlilerinden biri de Âşık Paşazâde tarafından kaleme alınan *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserlerdir. Bu eser, anonim tarihlerin bir yana bırakıldığında tarih türünün ilk eseri olması dolayısıyla önemlidir ve bu nedenle çalışmamıza konu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, yer adı verme, gelenek.

THE CUSTOM OF NAMING A PLACE ACCORDING TO THE WORK CALLED *TEVARİH-İ AL-İ OSMAN* BY AŞIK PAŞAZÂDE

ABSTRACT

The research of place names constitutes an important part of Turkish culture and linguistics. This science named toponymy helps other fields of science such as history, folklore and geography. Names of places are a guide to historians and linguists in terms of history of settlements.

Many a nation has ruled over Anatolia in which we now reside. The governments who last had control of Anatolia began to name where they inhabited. Sometimes they harmonized the old names with their dialects and sometimes they devised a new name.

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. E-mail: elif_dulger@hotmail.com

Turks, who were the last rulers of Anatolia, also renamed various territories due to the financial, geographic, military and political reasons. With the foundation of Anatolian Seljuk Empire in Anatolia the Oghuz Turks who migrated to Anatolia from their homeland Middle Asia in groups, began to specifically name the places where they had settled.

The most important pieces of work that should be resorted to while the names the Turks gave to parts of Anatolia are being examined, are sources that study the history of that period.

One of the most significant of these sources is the work called *Tevarih-i Al-i Osman* by Aşık Paşazâde.

Key Words: Aşık Paşazâde, *Tevarih-i Al-i Osman*, naming a place, tradition.

Giriş

Ad bilimi (Onomastic); çevrede gördüğümüz ve algıladığımız her şeyin adı ile ilgilenen bir bilimdir (Sakaoğlu 2001, 9). Bu bilim dalının diğer pek çok bilim dalıyla ilgisi vardır. Sosyoloji, halk bilimi, dil bilimi, tarih vs. bu bilimi kendi alanlarına ilgili yönleriyle incelerler.

Ad bilimin başlıca alt dalları şunlardır:

1. Kişi Adları Bilimi (Anthroponymy)
2. Yer Adları Bilimi (Toponymy)
3. Dağ Adları Bilimi (Horonymy/Oronymy)
4. Su Adları Bilimi (Hidronymy) (Aksan 1995, 423-424).

Yer adları araştırması dilbilimin önemli bir kolunu teşkil etmektedir. Toponomi adı verilen bu bilim, tarih, folklor ve coğrafya gibi bilimlere yardımcı olmaktadır. Yer adları iskân tarihi açısından tarihçiler ve dilciler için bir kılavuzdur (Yediyıldız 1984, 25).

Yer adları ile ilgili olarak yüzyıllar boyunca birçok çalışma yapılmıştır. Bunlar müstakil eserler olmayıp, çeşitli eserlerin, özellikle de seyahatnâmeler ve ferdî tarihlerin içinde yer almaktadır. Hatta antik dönemler hakkındaki bazı eserlerde bile yer adları ve bunların verilmiş hikâyelerine rastlamak mümkündür. Hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız ama eserinden MS 1. veya 2. yüzyılda yaşadığı anlaşılan Dionysios Byzantios, antik dönemdeki İstanbul'u anlattığı *Anaplous Bosporou* (Boğaziçi'nde Bir Gezinti) adlı eserinde yerleşim yerlerini tanıtırken bu yerleşim yerlerinin adlarını nasıl aldıkları hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bunlar tarihsel değerleri olmayan, daha çok mitolojik bilgilerdir.

Yer adlarının verilmiş hikâyelerine tarihî eserlerin yanı sıra yerli ve yabancı seyyahların seyahatnâmelerinde de rastlamak mümkündür. Bunlar arasında, Evliya Çelebi, Jean Thévenot ve Philippe du Fresne-Canaye'nin seyahatnâmeleri örnek verilebilir.

Bir yerin coğrafî, tarihî ve genel karakterini tanımada rol oynayan yer adlarının önemi büyüktür (Alagöz 1984, 11).

Turkish Studies

Bugün üzerinde yaşadığımız Anadolu coğrafyasında pek çok millet egemen olmuştur. Buraya en son egemen olan devletler, yerleşim yerlerine kendilerince yeni adlar vermeye başlamışlardır. Kimi zaman yörenin eski adını kendi diyalektlerine uydurmuşlar kimi zaman da buralara yeni adlar vermişlerdir.

Anadolu coğrafyasının en son hâkimi olan Türkler de çeşitli yöreleri yeniden adlandırmışlardır. İktisadi, coğrafi, askerî ve siyasi nedenlerden dolayı anayurtları Orta Asya'dan kabileler halinde Anadolu'ya göçen Oğuz boyları, yerleştikleri bölgelere kendilerine has adlar vermeye başlamışlardır.

Göçebe, yarı göçebe ve yerleşik Türk toplulukları eski çağlardan bu yana üzerinde yaşadıkları arazi parçaları, dağ, yayla, ırmak, geçit, köy, kent gibi yerlere anlamlı adlar vermişlerdir. Selçuklular'ın ve Osmanlılar'ın planlı iskânlarında olduğu gibi bu yer adları topluluk vicdanında yaşamış ve Akdeniz kıyılarına, Balkanlara kadar getirilmiştir (Eröz 1984, 43).

Bahaeddin Yediyıldız'ın, Türkiye'de yer adı verme usulleri hakkında yaptığı tasnifi şöyle özetleyebiliriz:

1. Boy, oymak ve şahıs adlarının yer adı olarak kullanılması, bir fert veya fertlerden oluşan ortak şahsiyetin tabiat üzerindeki etkisini ifade etmekte, böylelikle de onların toprak üzerindeki hâkimiyetleri sembolleşmektedir.

2. Türkler Anadolu'ya geldikten sonra üzerinde yaşamaya başladıkları tabiatı gözlemişler, tanımışlar ve onda keşfettiklerini kendi dilleriyle tasvir edip adlandırarak tabiatın kendileri üzerindeki etkilerini dile getirmişlerdir.

3. Anadolu'da antik dönemden veya Bizans'tan kalması muhtemel olan yer adları incelendiği zaman, bunların Türkçe telaffuza uydurularak muhafaza edildiği görülmektedir (Yediyıldız 1984, 25-29).

Bugün Anadolu'da yer adları ile ilgili olarak anlatılan pek çok efsane vardır. Mersin, Uşak, Kastamonu gibi şehirler; Süphan, Anamos, Ağrı gibi dağlar; Efteni, Tortum gibi göller; Görmeli, Çobandede gibi köprüler ve daha birçok ilçe, köy, kasaba vs. hakkında değişik efsaneler anlatılmaktadır.

Osmanlı Tarih Yazıcılığında Âşık Paşazâde'ye Kadar Geçen Dönem

Anadolu'da Osmanlılardan önce tarih yazıcılığının gelişmemesine bağlı olarak Osmanlılarda tarih yazıcılığı XV. yüzyılda II. Murad devrinde başlamıştır. Bu devirden önce de tarih eserleri yazılmış olduğu düşünülmektedir; ancak bunlar günümüze ulaşamamışlardır. Âşık Paşazâde'nin yararlandığı ancak bugün kayıp olan Yakşi Fakih'in *Menâkıbnâme* adlı eseri bu döneme aittir (Başar 2002, 409).

Ahmedî'nin *İskendernâme* adlı eserinin sonuna eklediği *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osman* adını taşıyan vekayinâme türündeki bölümü, Şükrullah'ın *Behçetü't-Tevârih*, Enverî'nin *Düsturnâme*, Karamanî Mehmet Paşa'nın *Tevârihü's-Selâtinî'l-Osmâniyye* adlı eseri Âşık Paşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman*'ından önce yazılmış tarih eserleridir (İpşirli 1999, 247).

II. Murad devrinde ilim, kültür ve sanat hayatında gelişmeler kaydedilmiştir. Arapça ve Farsça bazı eserler tercüme edilmiş, Osmanlı tarihi kaynaklarından gazavatnâme, fetihnâme türünden eserler ile saray takvimlerinin ilk örnekleri ortaya çıkmıştır (Öztürk 1999, 257). Bu devirde temelleri atılan Osmanlı tarihçiliği II. Bayezid devrinde sistematik hâle gelmiştir (Öztürk 1999, 258).

Turkish Studies

Osmanlının ilk dönemleri için en önemli bilgileri ihtiva eden eser ise Âşık Paşazâde Tarihi'dir. Âşık Paşazâde, eserini yazarken kayıp olan *Yahşi Fakih Menâkıbnâmesi*'ni geniş biçimde kullandığı için önem taşımaktadır (Afyoncu 2009, 9).

Âşık Paşazâde ve *Tevârih-i Âl-i Osman*

Anonim tarihler bir yana bırakıldığında tarih türünün ilk eserini ortaya çıkaran ve asıl adı Derviş Ahmed olan Âşık Paşazâde'nin doğum yılı hakkında çeşitli görüşler vardır. Colin Imber ile Victor L. Ménage tam bir tarih vermekten kaçınarak yazarın doğum yılını 1400 civarları olarak verirler (Imber 2005, 42; Ménage 2005, 83). Ahmet Refik (Ahmet Refik 1933, 6), Köprülü, Babinger, Özcan ve Başar 1400 (Köprülü 1978, 706; Babinger 1982, 38; Özcan 1991, 7; Başar 2002, 413), Atsız ile İnalçık 795/1392-1393 tarihini verirken (Atsız 1970, I; İnalçık 2005, 120), Yavuz ile Saraç 1393 tarihini kuvvetle muhtemel, 1397 yılını ise muhtemel olarak vermektedir (Âşık Paşazâde 2007, 23). Çiftçi ise 1393 ile 1397 yıllarının ikisini birden uygun görmektedir (Derviş Ahmed Âşıkî 2008, 19).

Doğum yeri Amasya'ya bağlı Mecitözü kazasının Elvan Çelebi köyüdür. Bu köyün adı Atsız'da Ulvan Çelebi olarak geçmektedir (Çiftçioğlu 1947, 79; Atsız 1970, I). Köye adı verilen Elvan Çelebi, Türkçecilik akımının önde gelenlerinden olan ve *Garib-nâme* adlı mesnevisiyle tanınan Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi'dir. *Menâkıbü'l-Kudsiyye* adlı eseriyle menkıbe türünün ilk örneğini veren Elvan Çelebi ve dolayısıyla Âşık Paşa, Âşık Paşazâde ile aynı soydandır (Âşık Paşazâde 2007, 23).

Elvan Çelebi Zaviyesi, Osmanlı tarihinde Fetret Devri olarak bilinen 1402-1413 yılları arasında I. Mehmet'in karargâh bölgesi sınırlarında yer almaktaydı. Bölgedeki Türkmen beyleri ile dervişlerin desteğini kazanan ve bir süre sonra Osmanlı tahtına oturan I. Mehmet'in maiyeti ile birlikte Bursa'ya doğru yola çıkan Âşık Paşazâde, Geyve'de rahatsızlanır ve I. Mehmet'e refakat edemez (İnalçık 2005 120-121). Geyve'de, Orhan Gazi'nin imamı İshak Fakı'nın oğlu Yahşi Fakih'in evinde kalır. Yahşi Fakih, Âşık Paşazâde'ye, I. Bayezid zamanına kadar meydana gelen olayları anlattığı *Menâkıb-ı Âl-i Osman* adlı eserini hediye eder. Bu seyahat 1413 yılında yapılmıştır.

825/1422 yılında II. Murat ile Yıldırım Bayezid'in oğlu Mustafa Çelebi arasındaki vukuata katılan Âşık Paşazâde, 841/1437-1438 yılında sancak beylerinden İshak Paşa ile birlikte Üsküp'e gelir ve onunla birlikte akınlara hatta büyük bir çarpışmaya katılır. 842/1438-1439 yılında II. Murat'ın Belgrad seferine, 852/1448 yılında II. Kosova Savaşı'na, 857/1453 yılında ise Akşemsetdin, Şeyh Vefa, Ak Bıyık gibi şeyhlerle birlikte İstanbul'un fethinde bulunur (Çiftçioğlu 1947, 79-80; Atsız 1970, II-III).

Âşık Paşazâde'nin doğum tarihinde olduğu gibi ölüm tarihi hakkında da çeşitli görüşler vardır. Ahmet Refik, ölüm tarihi hakkında bilgi olmadığını söylerken (Ahmet Refik 1933, 7) Atsız, yazarın ölüm vaktini bile söyleyecek kadar geniş bilgi verir. Buna göre, 881/1476 yılında Fatih Sultan Mehmet Boğdan seferine çıkarken inzivaya çekilen Âşık Paşazâde, 22 Muharrem 886 (23 Mart 1481) günü ikinci vaktinde vefat eder (Çiftçioğlu 1947, 80; Atsız 1970, IV). Köprülü ile İnalçık, eserde 908/1502 yılı Safar ayına kadar olan olayların mevcut olmasından dolayı Âşık Paşazâde'nin bu tarihten sonra ölmüş olacağı kanaatindedir (Köprülü 1978, 707; İnalçık 2005, 124). Babinger, Özcan, Yavuz ve Saraç, Başar ise 889/1484 yılından sonra ölmüş olacağını belirtirler (Babinger 1982, 39; Özcan 1991, 7; Âşık Paşazâde 2007, 32; Başar 2002, 413).

Âşık Paşazâde'nin tarihi, bütünüyle Osmanlı tarihini ele alan ilk Türkçe eserdir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1478 yılına kadar geçen süredeki olaylar sade ve anlaşılır bir Türkçe ile anlatılmıştır. Eser, XV. yüzyıl Anadolu Türkçesi'nin en güzel örneklerinden biri sayılmaktadır (Başar 2002, 413). Toplam 183 bölümden oluşan eserde ek olarak verilen son 13 bölümün Âşık Paşazâde değil, bir başkası tarafından eklendiği bilinmektedir. Yazar ilk bölüme başlamadan önce kendi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

şeceresini vermekte ve eseri yazmaya nasıl başladığını anlatmaktadır. Osmanlı hanedanının şeceresini verdikten sonra bunların Anadolu'ya gelmeden önceki yaşamları, Anadolu'ya gelişleri, hangilerinin Anadolu'da kaldıkları, kalan Osmanlı sülalesinin Türk tarihinde oynadıkları roller, Ertuğrul Gazi'nin babası Süleyman Şah'tan itibaren Ertuğrul Gazi, Osman Gazi, Orhan Gazi, I. Murat, I. Bayezid, I. Mehmet, II. Murat, II. Mehmet dönemi olayları ele alınmıştır.

Âşık Paşazâde tarihi, tertip ve üslup bakımından anonimlerden hemen hemen farksızdır ve sanat iddiasından uzak bir üslup ile yazılmıştır (Köprülü 1978, 709). Eserde yer alan diyaloglar ve kullanılan kısa cümleler eseri canlı kılmaktadır. Soru ve cevap kısımları yazar ile okuyucuyu karşı karşıya getirmektedir (Âşık Paşazâde 2007, 33). Yazar, bablara ayırdığı eserinde hemen hemen her babın sonuna manzumeler eklemiştir. Bozuk bir aruzla yazılan bu şiirlerin edebî bakımdan hiçbir değeri yoktur (Atsız 1970, V). Bu manzum parçaların çoğu Ahmedî'nin *İskendername*'sinden alınmıştır (Köprülü 1978, 709, Özcan 1991, 7).

Menakıp üslubuyla kaleme alınmış olup halkın ve askerlerin psikolojisini yansıtmakta olan eser (Şeşen 1998, 287; Aydın 2002, 418), aynı zamanda bir halk destanı niteliğindedir. Gazaya giden ordunun maneviyatını artırmak için destansı bir dille kaleme alınmıştır (Başar 2002, 413). Müellif eserine yer yer kendi değerlendirmelerini eklediği gibi çeşitli devlet adamlarını ve emirleri tenkit etmekten de kaçınmamıştır (İpşirli 1999, 248; Başar 2002, 413). Eserin bütününe bakıldığı zaman müellifin amacının tam bir kronik tarih yazmaktan çok halkı eğitmek olduğu açıkça görülmektedir (Aydın 1999, 418).

Zeki Velidi Togan, Âşık Paşazâde'nin yaratılış ve tefekkür tarzı itibarıyla eski bir Türk dervişi olarak kaldığını, eserinin ise sade, veciz, dürüst fakat kronoloji hususunda ihmallerle dolu olduğunu söylemektedir (Togan 1981, 380).

Esere Göre Osmanlılarda Yer Adı Verme Geleneği

Eserde on bir tane yerin ad alması hakkında bilgi verilmektedir. Bunlar: Ca'ber Kalesi'nin önünde yer alan mezar, Karacahisar tekefurunun kardeşi Kalanoz'un öldürüldüğü yer, Sultan Alaaddin'in Tatar ordusu ile savaştığı yer, Nilüfer Hanım'ın yaptırdığı köprü, Yenişehir, Çavuşköyü, Geyik Baba zaviyesi, Ece Ovası, Sırp Sındığı, Polonya Hisarı ve Göynüklü Köyü'dür.

Osman Gazi'nin dedesi Süleyman Şah'ın Ca'ber Kalesi yakınında Fırat Nehri'nde ölmesi üzerine Süleyman Şah, kalenin önüne gömülür. Buranın adına Mezar-ı Türk denmektedir.

“*Osmân Gâzi kim dedesi Süleymân Şah Gâzi'dür, en evvel bu Rûm vilâyetine ol gelmişdür. Gelmege sebeb budur kim Âl-i 'Abbâs zamânından tâ Süleymân Şâh zamânına degin nesl-i celi ['Arab] gâlib-idi nesl-i Yafis üzerine. Rûm dahı maglûb-ıdı ve 'Acem daha maglûb-ıdı nesl-i Yafes oldukları sebebden. 'Acem pâdişâhları gayretlendiler kim bize 'Arab gâlib oldu didiler. Yafes neslinden göçer evi kendülere sened idindiler. Ol sebebden 'Arab'a gâlib oldular. 'Arab kim maglûb oldu, vilâyet-i kâfir temerrüd itdiler ve hem bu göçer evlü halkdan 'Acem ihtirâz itdiler. Tedbîr itdiler. Süleymân Şâh Gâzi'yi ilerü çekdiler kim ol göçer evüj ulularından idi. Elli biş mikdârı Türkmân ve Tatar evin koşdılar; "Varuñ Rûm'a gazâ idüj." didiler. Süleymân Şâh dahı kabûl itdi. Geldi Erzurum'dan dahı Erzincan'a indi ve Erzincan'dan Rûm vilâyetine girdiler. Bir niçe yıl yöridiler. Etrâfları feth itdiler.*

Süleymân Şâh Gâzi hayli bahâdurluklar itdi. Bu Rûm'uñ taglarından ve derelerinden incindiler. Göçer evlerüj tavarı dereden ve depeden incinür oldu. Gine Türkistân'a 'azm itdiler. Geldükleri yola gitmediler. Vilâyet-i Haleb'e çıkıldılar, Ca'ber Kal'ası'nun öjine vardılar ve ol arada Furat ırmagı öñlerine geldi. Geçmek istediler. Süleymân Şâh Gâzi'ye eyitdiler: "Hanum! Biz bu suyu

Turkish Studies

niçe geçelüm.?” didiler. Süleymân Şâh dahu atın suya depdi. Öñi yar-ımuş; at sürçdi, Süleymân Şâh suya düşdi. Ecel mukadder-imiş, Allah’uñ rahmetine kavuşdı. Sudan çıkardılar Ca’ber Kal’ası’nun öjinde defn itdiler. Şimdiki hinde aña “Mezâr-ı Türk” dirler.” (Âşık Paşazâde 2007, 273-274).

Osman Gazi ile Karacahisar tekfuru arasında yapılan savaşta tekfurun kardeşi Kalanoz öldürülür. Osman Gazi, Kalanoz’un karnının yarılıp it gibi eşilmesini ister. Bunun üzerine oranın adı İteşeni olarak kalır.

“Ve ol Kalanoz didükleri kâfir dahu düşdi. ‘Osmân Gâzi’ye haber virdiler kim: “Ol kâfir düşdi.” didiler. ‘Osmân Gâzi eydür: “Evvel anuñ karnını yaruñ dahu it gibi eşün, gömünj.” dir. Her ne kim dediyse anı itdiler. Bu sebebden ol yirünj adı “İteşeni” kaldı.” (Âşık Paşazâde 2007, 278).

1288 yılında Anadolu Selçuklu hükümdarı III. Alaaddin Keykubat, Tatar ordusu ile Ereğli’de savaşır. Savaşın sonunda birçok Tatar askerinin cinsel organları kesilir, derileri birbirine dikilir ve keçelere kaplanarak hayvanlara atılır. Bu olayın üzerine ovanın adı Taşak Yazısı olarak anılır.

“Sultân ‘Alâ’addîn dahu gör ne’yledi. Hemân ol aradan Ereğli’ye teveccüh itdi. Tatar dahu bildi kim sultân kendününj üzerine gelür, karşıladı. Biga öyigünde bulışdılar. İki gün gice gündüz cenk olundu. Âhirü’l-emir Tatar leşkери şikest oldı. Tatarı şöyle kırdılar kim bî-hadd ü bî-kıyâs; ammâ ekserinde tutup hayalarını kesdiler, derisin birbirine dıkdiler, keçelere kapladılar, hayvanlara atdılar; ad-ıçun. Şimdiki hinde dahu ol yazınunj adına “Taşak Yazısı” dirler.” (Âşık Paşazâde 2007, 280).

Orhan Gazi’nin hanımı Nilüfer Hatun, kendi adını taşıyan suyun üzerine köprü yaptırmış ve bu köprüye de adı verilmiştir. Eserin ilgili yerinde ad Lülüfer olarak verilmesine rağmen cümlenin devamında Ülüfer olarak verilmiştir.

“Bu Lülüfer Hatun ol hatundur kim Kapluca Kapusına yakın yirde Bursa hisârı dibinde tekyesi vardur ve hem Ülüfer suyununj köprüsini ol hatun yapıdurmuşdur ve ol suya vech-i tesmiye ol köpri olup-durur ve hem Murâd Han-ı Gâzi anuñ oğlıdur.” (Âşık Paşazâde 2007, 287).

Osman Gazi’nin, yanındaki gazilere evler yaptırdığı yere Yiñişehir adı verilmiştir.

“Ve kayınatası Edebalı’ya Bilecük’ünj hâsılın tîmâr virdi. Ve hem hatunını atası-y-ıla Bilecük’de bile kodı, kendü Yiñişehr’e vardı. Yanında olan gâzilere evler yapıdurdı. Anda turaklandı. Anuñ adını Yiñişehir kodılar.” (Âşık Paşazâde 2007, 291).

Osman Gazi, Samsa Çavuş’a Lefke (bugünkü Bilecik ilinin Osmaneli ilçesi) yakınlarındaki Yenişehir suyunun kenarında bir hisar verir. Bu hisarın bulunduğu yere Samsa Çavuş’a ithafen Çavuşköyi adı verilir.

“Çadurlu teküri, Lefke teküri mutî’ olup karşı geldiler ve memleketlerin teslim itdiler. Kendüler [22] ‘Osmân Gâzi’nünj yanında yarar nökerler oldılar. Andan soñra Samsa Çavuş geldi. Eydür: “Hanum! Baña vir bu vilâyeti kim bunlar girü yağı olmasunlar” ‘Osmân Gâzi eydür: “Vilâyetünj ba’zısını virmezsin.” dir. Zirâ bunları vilâyetinden çıkarmazın.” Ve Lefke’nünj yanında dere agzında Yenişehir suyununj kenârında bir hisârcuk vardı, anı Samsa Çavuş’a virdi. Şimdi dahu oranunj adına Çavuşköyi dirler.” (Âşık Paşazâde 2007, 295).

Orhan Gazi devrinde İnegöl yöresinde Keşişdağı civarlarında birçok derviş yaşamaktadır. Bu dervişlerden, sık sık dağda geyikler ile yürüyen bir tanesi, Turgut Alp’in yakınlığı sayesinde Orhan Gazi ile görüşür. Hükümdar, dervişe İnegöl yöresini vermek ister ancak; derviş bu isteği kabul etmez ve sadece Keşişdağı civarındaki bir tepeyi ister. Daha sonra buraya bir tekke yapılır ve tekkenin adına Geyik Baba Zaviyesi adı verilir.

“Devlet-ilen kim Bursa’ya geldüğinden soñra evvel ‘imâret yapıdı ve vilâyetünj dervîşlerini teftîş itmege başladı. Eynegöl yöresinde, Keşiş Tagı arasında bir niçe dervîşler gelüp anda makâm tutmuşlar. Aralarında bir dervîş var-ımuş. Bu dervîşlerden ayrılıp varur gâh gâh tagda geyicekler-ile

Turkish Studies

yörürmüş. *Ve ol Turgut Alp aña mahabbet itmiş, gâh gâh anuñ-ıla musâhabet idermiş. Turgut Alp dahu ol zamânda pîr olmuş-ıdı.*

Orhan Gâzi'nün dervîşlere teftîş itdügin işidicek [37a] Orhan Gâzi'ye habar göndürdi kim: “Benüm köylerüm yanında bir niçe dervîş gelüp mukîm olmuşlardur. Aralarında birisi hayli mübârek kişidür.” didi. Orhan Gâzi işidicek eydür: “ ‘Acab kimüñ mürîdlerindendir, tîz varuñ kendüden soruñ” didi. Gelüp sordılar. Dervîş eydür: “Baba İlyâs mürîdiyîn ve Seyyid Ebu'l-Vefâ tarîkandanın.” didi. Gelüp Orhan'a habar virdiler. Emr itdi kim: “Varuñ dervîşi getirüñ.” didi. Geldüler dervîşi da'vet itdiler, gelmedi. Amma habar ısmarladı kim: “Sakınuñ kim ol han dahu gelmesün.” didi. Geldiler Orhan Gâzi'ye habar virdiler. Orhan Gâzi tekrâr gine adam göndürdi: “Niçün gelmez ve beni dahu niçün komaz anda varmaga.” [37b] Ol dervîş cevâb virdi kim: “Bu dervîşler göz ehil-leri olurlar, gözedürler dahu vaktında varurlar kim tâ du'âları makbûl olına.”

Bundan soñra bir gün bir kavak agacını kopardı, omuzına götürüp togrı Bursa'nun hisârına geldi. Havlı kapusunuñ iç yanında bu kavak agacını dikmege başladı. Girdiler hana habar virdiler: “Ol dervîş geldi bir kavak agacını bile getürdi, kapuda dikeyorur.” didiler. Orhan çıkdı gördü kim agacı dikmiş. Dahu han söylemedün hana eydür: “Teberrükümüz oldukça dur, dervîşlerüñ du'âsı saña ve neslüñe makbûldur.” didi. Hemân-dem du'â itdi, turmadı döndi girü mekânına gitdi. Ol kavak agacı şimdiki hinde [38a] saray kapusunuñ içinde gâyetde böyümişdür. Her gelen pâdişâhlar ol agacunuñ kurusunu giderürler. *Ve andan soñra Orhan Gâzi dahu ol dervîşüñ ardınca mekânına vardı. Dervîşe eydür: “Dervîş! Bu Eynegöl nevâhisi senüñ olsun.” didi. Dervîş eydür: “Bu mülk ü mâl [41] Hakk'undur, ehline virür. Biz anuñ ehli degülüz.” dir. Sordılar: “Ya ehli kimlerdür?” Dervîş eyitti: “Hak ta'âlâ dünya milkini sizüñ gibi hanlara ısmarladı ve malı dahu mu'âmele ehline ısmarladı kim kullarum birbiriyle mesâlihîñ göreler ve bizlere gün yiñi ve nasîb olan rızk dahu yiñi.” didi.*

Orhan Gâzi eydür: “Dervîş n'ola benüm sözümi kabûl itseñ.” Dervîş eydür: “Şol karşıda turan depecükden berü turan [38b] yircügez dervîşlerüñ havlusı olsun.” didi. Orhan Gâzi dahu bu sözü kabûl itdi, du'â aldı dervîşden. Girü mekânına gitdi.

Orhan Gâzi ol dervîşüñ üzerine kubbe yapırdı ve yanında tekye yapırdı ve bir câmi' dahu yapırdı. Şimdiki vaktde üzerinde ihyâ olunup biş vaktde pâdişâhlara du'âlar [39a] iderler ve dâyim anarlar. *Ve zâviyesinüñ adına Geyik Baba Zâviyesi dirler.*” (Âşık Paşazâde 2007, 318-319)

Yakup Ece'nin mezarının bulunduğu ovanın adı Ece Ovası'dır. Burası bugünkü Çanakkale ilinin Eceabat ilçesidir. Bölgenin fatihi Yakup Ece olduğu için buraya onun anısına adı verilmiştir.

“*Ve bu tarafda Gelibolu teküri gördi kim her tarafını Türk aldı. Kendü dahu 'ahd-ulan [44b] virdi. Bu mezkûrâtuñ fethi tamâm bir yılda oldu. Andan soñra Ya'kûb Ece'ye ol vilâyeti mansıb virdiler. Ve ol vilâyet Müsülmânlık oldu. Gâzi Fâzıl'a dahu bile virdiler. Şimdiki hinde Gâzi Fâzıl Ece Ovası'nun beri ucunda yatur. Mezârı ma'lûm yirdedir ve hem Ya'kûb Ece'nün dahu mezârı andadur, Rahmetullahi 'aleyhi rahmeten vâsi'aten.*” (Âşık Paşazâde 2007, 322)

Sırp Sındığı Savaşı, 1364 yılında, Sırp, Macar, Bulgar ve Eflaklıdan oluşan Haçlı İttifakı'nın, Osmanlıları Balkanlar'dan atmak için başlattıkları bir savaştır. Bu savaşın kazanılması ile Osmanlı ordusu ilk kez Haçlı ordusunu yenmiş oldu. Osmanlılar, Sırplarla savaş yapıldığı Meriç Nehri yakınındaki yerin adına Sırp Sındığı adını vermişlerdir.

“*Sırp kâfirleri cem' oldılar. Sürdiler, Edrene'ye yakın geldiler. Şahin Lala dahu hâzır olan gâziler-ile karşıladı. Ahşam karanusında tavlunbâz kakdı, Hak ta'âlâ'ya sığınup küffârnuñ üzerine yörüdi. Hemîn kim küffâr tavlunbaz ünin işidicek, kâfirler biribirine tokundi. Atları boşanup ürkdi. Kâfir hemân gice karanusında biribirin kırdı. Meric kenârında-y-ıdı, ekseri suya dökilüp kırıldı. Andan sehel kâfir kurtuldu. Ve ba'zısın ardına düşüp yolda gâziler kırdılar. Gâziler şimdi ol yirüñ adına Sırf Sındığı dirler.*” (Âşık Paşazâde 2007, 328)

Turkish Studies

Eserde Polonya Hisarı olarak anılan yer, Bursa'nın 27 kilometre batısında, Apolyont (Ulubat) gölünün kuzeydoğu kıyısındaki Gölbaşı (Apolyont) köyünde bulunan Roma-Bizans dönemine ait eski bir yerleşme yeri ve kale kalıntısı olan Apollonia'dır (Bayrak 2005, 44). Polonya Hisarı'nın alınmaması üzerine I. Murat "Meğer bunu Tanrı yıka." dediği için Türkler, Polonya Hisarı'na Tanrı Yıkduğı derler.

"Andan sonra İncügüz'ün üzerinde Polanya [Pulunya] dirler bir hisâr vardur, Türk aña Tanrı Yıkduğı dirler. Murâd Han-ı Gâzi anuñ üzerine vardı. Ol vilâyetün halkı kaçıp aña girmişler-idi. Bir niçe gün hayli bâri ceng itdiler, alınmadı. Âhir göçüp gitdiler. Han eyitti: "Meger bunı Tanrı yıka." didi." (Âşık Paşazâde 2007, 332)

Tarakçı Hisarı ve Göynük Hisarı halkı ilk önce İstanbul'a gelip yerleşirler. Daha sonra I. Bayezid bu halkları İstanbul'dan sürüp Tekürtağı civarında bir köye yerleştirir. Göynük Hisarı halkının yerleştiği bu köyün adına Göynüklü denir.

"Ve bu tarîk üzerine sulh olundu. Vardılar Tarakçı Hisârı ve Göyinük [Göynük] hisârı halkını sürüp İstanbul'a getirdi. Bir tarafında ol mahalleyi itdi ve ol mescidi yapıdı ve kâdı nasb itdi. Dâyim mesâlih-i Müsülmânları ol kâdı görürdi. Ammâ kâfir Müsülmâna hükm idemezdi.

Bâyezîd Han'a kim Temür vartası vâkı' olıcak tekür ol mahalleyi sürdi İstanbul'dan ve ol mescidi yıkdı. Şimdiki demde ol halkdan dahı Tekürtağı'nda bir köy vardur. Aña Göynüklü dirler." (Âşık Paşazâde 2007, 340)

SONUÇ

1071 Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra kapısı Türklere açılan Anadolu, artık bir Türk yurdu hâline gelmiştir. Yeni vatanlarına yerleşen Türkler, Anadolu'nun çeşitli yerlerine kendilerince adlar vermeye başladılar. Eserdeki ilgili bölümlerde de görüleceği gibi Türk insanının yeni yerleştiği yerlere kendisine göre adlar vermesi normaldir. Yer adlarının verilmesi çeşitlilik arz etmektedir. Kimi zaman Anadolu'da Türklerden önce yaşayanların verdikleri bir adın uzantısıyla, kimi zaman yabancı adların Türkçeye benzer bir şekilde ifade edilmesiyle, kimi zaman da ses ve şekillerden hareketle yeni adlar kullanılmıştır.

Eserdeki yer adlarının verilmesi 3 sebebe dayandırılabilir. Bunlar;

1. Bir olay sonucunda bir yere ad verilmesi (Mezar-ı Türk, Taşak Yazısı, Yenişehir, Geyik Baba Zaviyesi, Sırp Sınduğı, Göynüklü Köyü)
2. Hükümdarın bir sözüne dayanarak bir yere ad verilmesi (İteşeni, Polonya Hisarı)
3. Bir kişinin anısına bir yere adının verilmesi (Nilüfer Hanım'ın yaptırdığı köprü, Çavuşköyü, Ece Ovası)

Yer adı verme geleneğinin yanı sıra efsaneler, atasözleri, deyimler, âdetlerin vs. de karşımıza çıktığı bu eser ile Âşık Paşazâde, sadece Türk tarihine değil halk bilimine de önemli katkılarda bulunmuştur. Yer adları biliminin tarih ile ilgisini göstermesi bakımından önemli olan eser, Âşık Paşazâde'nin adını yüzyıllar boyunca yaşatmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

AFYONCU Erhan, **Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.

- Ahmet Refik, **Âşık Paşazâde**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1933.
- AKSAN Doğan, **Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- ALAGÖZ Cemal Arif, “Türkiye Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler”, **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984, s. 10-15.
- Âşık Paşazâde, **Osmanoğullarının Tarihi Tevârîh-i Âl-i Osmân**, Haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2007.
- ATSIZ, **Âşıkpaşaoğlu Tarihi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1970.
- AYDIN Ahmet, “Osmanlılarda Tarih Yazıcılığı”, **Türkler**, C. 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 417-425.
- BABINGER Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Prof. Dr. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.
- BAŞAR Fahameddin, “İlk Osmanlı Tarihçileri”, **Türkler**, C. 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 409-416.
- BAYRAK M. Orhan, **İlk ve Orta Çağda Anadolu Tarihi Sözlüğü (M.Ö. 2500 – M.S. 1453)**, Birharf Yayınları, İstanbul 2005.
- ÇİFTÇİOĞLU Nihal Atsız (1947), **Osmanlı Tarihleri I - Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî / Tevârîh-i Âl-i Osman**, İstanbul 1947.
- Derviş Ahmed Âşıkî, **Âşık Paşazâde Tarihi**, Haz. Cemil Çiftçi, Mostar Yayınevi, İstanbul 2008.
- Dionysios Byzantios, **Boğaziçi'nde Bir Gezinti (Anaplous Bosporou)**, Çev. Mehmet Fatih Yavuz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- ERÖZ, Mehmet, “Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları”, **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984, s. 42-55.
- IMBER, Colin, “İlk Dönem Osmanlı Tarihlerinin Kaynakları”, **Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar**, Der. Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Kitabevi, Ankara 2005, s. 39-71.
- İNALCIK Halil, “Âşık Paşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı?”, **Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar**, Der. Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Kitabevi, Ankara 2005, s. 119-145.
- İPŞİRLİ Mehmet, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, **Osmanlı**, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 247-256.
- Jean Thévenot, **Thévenot Seyahatnamesi**, Edt. Stefanos Yerasimos, Çev. Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- KÖPRÜLÜ Fuad, “Âşık Paşa-zâde”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978, s.706-709.

-
- MENAGE Victor L., “Osmanlı Tarih Yazıcılığının İlk Dönemleri”, **Söğüt’ten İstanbul’a Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar**, Der. Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Kitabevi, Ankara 2005, s. 73-91.
- ÖZCAN Abdülkadir, “Âşıkpaşazâde”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s.6-7.
- ÖZTÜRK Necdet, “Osmanlılar’da Tarih Yazıcılığı Üzerine”, **Osmanlı**, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 257-261.
- Philippe du Fresne-Canaye, **Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573**, Çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- SAKAOĞLU Saim, **Türk Ad Bilimi I Giriş**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001.
- ŞEŞEN Ramazan, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.
- TOGAN Zeki Velidî, **Umumî Türk Tarihine Giriş**, Enderun Kitapevi, İstanbul 1981.
- YEDİYILDIZ Bahaeddin, “Türkiye’de Yer Adı Verme Usulleri”, **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984, s. 25-29